

ISSN 0205-2253

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР
SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANÍSLAVA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED**

**КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКОТО КУЛТУРНО
НАСЛЕДСТВО И НАЦИОНАЛНАТА ИДЕНТИЧНОСТ /
CYRILLO-METHODSKÉ KULTÚRNE DEDIČSTVO
A NÁRODNÁ IDENTITA**

**Кирило-
Методиевски
Студии**

КНИГА 20

СОФИЯ • 2011

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Светлина Николова (отг. редактор), Петер Женюх (отг. редактор), Славия Бърлиева, Милена Евтимова (секретар)

Книга 20 на Кирило-Методиевските студии съдържа доклади от Международната конференция „Кирило-Методиевското културно наследство и националната идентичност“, състояла се в Братислава, 11–13 ноември 2009 г.

© Кирило-Методиевски научен център
2011

Коректор *М. Евтимова*
Предпечатна подготовка *Ц. Йончева*
Формат 70x400x16 Печатни коли 20,5

Печатница „Симолени-94 СД“
София, бул. „Владимир Вазов“ 15

ISSN 0205-2253

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИТЕ ТРАДИЦИИ В ЦЪРКОВНОСЛАВЯНСКИТЕ РЪКОПИСИ В ПОЛША

Александър Наумов, Ян Страдомски (Полша)

Един от заслужаващите внимание аспекти на делото на св. Кирил и Методий, който свидетелства за неговия универсален, надхвърлящ рамките на времето характер, е фактът, че всички славянски култури, а донякъде също така гръцката и румънската, възприемат себе си като част от него. По принцип много редки са случаите, когато ролята на Солунските братя в процеса на християнизацията на славянските земи се отрича или маргинализира. Дори и тогава по-скоро става въпрос за различна интерпретация/реинтерпретация на резултатите от мисионерския труд на славянските апостоли, обикновено мотивирана от злободневни политически цели или от идеологически обременени исторически визии, отколкото за пълното им отричане. На противоположния полюс лежат обаче немалко действия за целенасочено митологизиране и прекалено осъвременяване на тяхната дейност¹.

В случая с полската история и култура този проблем също не е еднозначен. Поставяният многократно въпрос за обсега на великоморавската мисия отдавна е станал повод за много дискусии². Днес вече се приема почти безспорно, че земите на Южна Полша са били обхванати от мисията на славянските апостоли вероятно още по времето на св. Методий и неговите преки ученици. Разполагаме с все повече и повече факти за съществуването на възприеманата до неотдавна чисто хипотетично църковна организация на територията на Подкарпатието, а може дори и на цяла Малополша, действаща няколко десетилетия преди офи-

¹ N a u m o w, A. Europa benedyktyńska i Europa cyrylometodiańska. – In: Studia z historii literatury i kultury Słowian. Red. B. Czapik-Lityńska, Z. Darasz. Katowice, 2000, 33–41; S t r a d o m s k i, J. Spory o „wiarę grecką“ w dawnej Rzeczypospolitej. Kraków, 2003, 94–125 (в студиите е приведена основната библиография по въпроса).

² K l i n g e r, J. Nurt słowiański w początkach chrześcijaństwa polskiego. Opr. H. Paprocki. Białystok, 1998 (най-новото издание); вж. също сборниците: Cyryl i Metody – apostołowie i nauczyciele Słowian. Cz. 1: Studia. Red. J. S. Gajek, L. Górka. Lublin, 1991 (=Teologia w dialogu, 6/1); Środkowoeuropejskie dziedzictwo cyrylo-metodiańskie. Międzynarodowa konferencja naukowa. Red. A. Barciak. Katowice, 1999.

циалното покръстване на Полша (966 г.). Отчаяните опити за подкрепа на задължителната някога прозападна визия за началото на полската християнска култура вече не издържат противопоставянето с историческите аргументи и, което е още по-важно, с тези на археологията³. Днес вече не могат да се подценяват фактите за формирането на християнството по земите на днешна Южна Полша под влияние на двата центъра – източния и западния – на тогава все още единната църква, а тезата за симбиозата на старополската и староруската култура в някогашна Полша печели много привърженици през последните години⁴. Кирило-методиевската традиция в най-широкия смисъл на понятието е един от съществени елементи на самосъзнанието на полското православие – както в исторически план по отношение на някогашните земи на Полско-литовската държава, така и в съвременната традиция на Полската автокефална православна църква: Православното братство св. Кирил и Методий, основаният през 1986 г. манастир в Уйковице, близо до Пшемисъл, църквата във Вроцлав и др.

За да бъде описанието на бурните събития в многовековната симбиоза на полско-руската култура възможно най-пълно, задължително е да се проследят множество процеси в развитието на самите тези култури, както и различни аспекти от последствията от тези процеси⁵. Една от областите на изследвания върху миналото на православие в Полша са ръкописните и старопечатните кирилски паметници. Позоваването на ръкописната традиция, особено в нейния литургичен аспект, може да ни даде известна представа за присъствието на най-стария компонент на източнохристиянската култура на славяните по полските земи.

В полските библиотеки и музеи днес се намират малко повече от 1000 кирилски ръкописа (цели кодекси и фрагменти), отнасящи се към средновековната традиция⁶. Трябва все пак да се подчертае, че в тези сбирки преобладават сравнително късни ръкописи, от XVI и XVII в., свързани предимно с местното полско-литовско православие и носещи чертите на киевската традиция⁷. Само малка част от тези ръкописи може да бъде непосредствено свързана с Балканите или с московските земи; още по-малка част принадлежи към старообрядческата писмена традиция. Общата оценка на тези паметници позволява да се говори

³ Измежду най-интересните изследвания по въпроса са: *Dzieło chrystianizacji Rusi Kijowskiej i jego konsekwencje w kulturze Europy*. Red. R. Łużny. Lublin, 1988; *Chrystus zwyciężył. Wokół chrztu Rusi Kijowskiej*. Red. J. S. Gajek, W. Hryniewicz. Warszawa, 1989; *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym*. T. 1. Red. S. Stępień. Przemyśl, 1990.

⁴ *Naumow, A. Wiara i historia. Z dziejów literatury cerkiewnosłowiańskiej na ziemiach polskoliteńskich (=Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne. T. 1)*. Kraków, 1996, s. 11.

⁵ Вж. *Naumow, A. Najstarsze rękopisy cyrylickie w dzisiejszych bibliotekach polskich*. – In: *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Sławistyka. T. 3: Polskie kontakty z piśmiennictwem cerkiewnosłowiańskim do końca XV wieku*. Gdańsk, 1982, s. 183.

⁶ *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce*. Katalog. Wydanie drugie zmienione. Opr. A. Naumow, A. Kaszlej, E. Rygucka-Naumow, J. Stradomski. Kraków, 2004.

⁷ Тук имаме предвид традицията на Киевската митрополия в нейните променливи граници, понеже сме сигурни, че при общи характеристики на традиционната писменост границите на местните църкви и на отделните епархии са много съществени и всъщност предопределящи.

за високата култура и образованост на местните компилатори и преписвачи, което от своя страна води до съмнение в състоятелността на тезата, че православната култура през XV–XVI в. се намирала в упадък и че единственото ѝ спасение била унията с Рим. Ръкописите от XVII в., както православните, така и униатските, все още не се различават по отношение на художественото си изпълнение, но през XVIII в. в униатските ръкописи то става по-ниско. Основният корпус църковнославянски ръкописи в полските колекции принадлежи на периода, когато полско-литовското православие е подчинено на Цариградската патриаршия – преди Москва да си осигури контрола и над тази част от Киевската митрополия през 1686 г. След това местната обредност започва постепенно да губи своята специфика и да възприема московските богослужбни и езикови характеристики.

Кирилските ръкописи, по-стари от XV в., са рядкост в Полша. Те не са органично свързани с най-старата традиция на църковната култура по полските земи. В Народната библиотека във Варшава се намира най-голямата част от *Супрасълския сборник* (BN BOZ 201), но този ръкопис е бил създаден, както знаем, в Източна България през XI в. и е пренесен във Великото литовското княжество вероятно едва през XVI в. Следващите най-стари кирилски ръкописи от полските сбирки също са с южнославянски произход и са донесени в Полша чак през XIX в. (фрагмент от постния триод VJ 6588/IV от XIII в., миней за месец февруари VJ 934, XIV в., миней за месец ноември VJ 935, XIV в., требник (палимпсест) VJ 932, XIII/XIV в.)⁸. Във всички случаи липсват каквито и да било признаци за непосредствени контакти на тези ръкописи с полско-руската църковнославянска писменост преди XVIII в.⁹ Най-старите свидетелства за местна продукция са няколко малки фрагмента, не по-ранни от края на XIII в., намерени в по-нови подвързии¹⁰. В този смисъл много по-добре са представени ръкописите от XV и XVI в. и в тях именно откриваме голям брой текстове, свързани с най-старата литургическа и литературна традиция на полското православие, като културно, духовно и интелектуално наследство на Киевската митрополия в рамките на Цариградската патриаршия. Света гора Атонска и Балканите, това е изворът, от който сигурно са стигали до земите отвъд Карпатите различни елементи от кирило-методиевската традиция, в това число и текстове, посветени на Солунските братя. Местни следи от присъствието на тази традиция по земите на Полското кралство и Великото литовско княжество, особено такива, които могат да бъдат свързани с периода на функциониране на славянската литургия на териториите, известно време зависими от Велика Моравия, са заличени от историята и от целенасочените действия на Западната църква.

Анализът на източниците, направен от нас през последните няколко години, макар все още непълен, показва съществуването на силна връзка между ръко-

⁸ Н а у м о в, А. Стари српски рукописи у Польској. – В: Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења. Т. 14. Београд, 1984, 195–202.

⁹ Такъв е случаят с ръкописите от сбирката на Националната (Кралската) библиотека в Берлин, част от която е депонирана днес в Ягелонската библиотека в Краков. Ръкописите от тази сбирка предимно не принадлежат на полско-литовската традиция.

¹⁰ *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...*, 135–136, № 287A (Ефрем Сирин).

писните традиции по някогашните полски и литовски (рутенски, белоруски и украински) земи и южнославянските земи и Света гора, обикновено чрез посредничеството на Молдавия и донякъде на Влашко. В ръкописите от Полша намираме известен брой текстове, свързани със старата литература на балканските славяни. Забележително голям е броят на словата на Климент Охридски (ок. 80 преписа на 40 негови произведения); запазени са също така шест преписа от анонимния *Канон за Въведение Богородично*, препис на трактата на Черноризец Храбър, творбите на Йоан Екзарх, фрагмент от *Беседа на Презвитер Козма против богомилите*, анонимното *Похвално слово за цар Симеон*, и т.н.¹¹

* * *

Култът на св. Кирил и Методий е засвидетелстван в няколко кирилски ръкописа в Полша. Особено внимание заслужава ръкописът от библиотеката на митрополитската семинария в Люблин (MSD 538), в който се намира един от преписите на ранната *Служба за св. Константин-Кирил* (за 14.П.)¹². Той, както и другият запазен препис от нашите земи – Почаевският от 1690 г., представя същата редакция като молдавския препис от Румънската академия на науките, № 717, и софийските южнославянски ръкописи: НБКМ 902, НБКМ 141, ЦИАИ 113, ЦИАИ 89¹³. Люблинският ръкопис и ръкописите НБКМ 141 и ЦИАИ 89 се отличават и с присъствието на *Службата за Симеон Сръбски* от св. Сава. Текстът на *Службата за св. Кирил Философ* е издаден от А. Наумов през 1989 г.¹⁴, а след това анализиран от М. Кучинска, Б. Мирчева, В. Криско, С. Темчина¹⁵.

¹¹ Наумов, А. За спецификата на църковнославянската литература в Жеч посполита. – *Palaeobulgarica*, 16, 1992, № 2, с. 84; *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...*, 521–530.

¹² Мирчева, Б. Канонът за Кирил и Методий и Службата за Кирил в славянската книжнина. Търново, 2001, с. 55; Крысько, В. Б. Ильина книга. Рукопись РГАДА, Тип. 131: Лингвистическое издание, подготовка греческого текста, комментарии, словоуказатели. Москва, 2005, 556–594.

¹³ Стойкова, А. Бележки върху историята и структурата на ранните служби на Кирил Философ (По повод на един новооткрит молдавски препис). – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 13. Климент Охридски – живот и дело. София, 2000, 216–231.

¹⁴ Наумов, А. Службата на св. Кирил Философ в един кирилски ръкопис от Люблин. – In: *Studies on the Slavo-Byzantine and West-European Middle Ages. In memoriam Ivan Dujčev* (= *Studia Slavico-byzantina et mediaevalia europensia*, t. 1). Sofia, 1988, 293–299.

¹⁵ Кучинска, И. Południowosłowiańska poezja liturgiczna w zbiorach bibliotek polskich. Szczecin, 2003, 33–47; Мирчева, Б. Канонът за Кирил...; Крысько, В. Б. О греческих источниках и реконструкции первоначального текста древнейшей службы Кириллу Философу. – *Palaeobulgarica*, 29, 2005, № 4, 30–63; Крысько, В. Б. Новые греческие источники канона Кириллу Философу. – *Palaeobulgarica*, 31, 2007, № 2, 21–48; Крысько, В. Б. Грамматика и текстология: К реконструкции древнейшего канона первоучителю Кириллу. – Във: В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина С. Станишева. София, 2008. 214–224; Крысько, В. Б. К реконструкции древнейшего канона Кириллу Философу: песнь четвертая. – Изв. РАН. Серия литературы и языка, 2009, № 1, 16–27; № 2, 3–21; Темчин, С. Ю. О греческом происхождении древнейшей службы Кириллу Философу. – In: H. Rothe, D. Christians (eds.). *Liturgische Hymnen nach byzantinischem Ritus bei den Slaven in ältester Zeit: Beiträge einer internationalen Tagung* (Bonn, 7.–10. Juni 2005). (= *Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften*. Bd. 117. *Patristica Slavica*. Bd. 15). Paderborn etc., 2007, 328–339; Темчин, С. Ю. О переводном характере древнейшей службы Кириллу Философу: како извърана струѣла еммена въ тоуѣ. – In: W. Hock, M. Meier-Brügger (eds.). *Даръ словесны: Festschrift für Christoph Koch zum 65. Geburtstag*. München, 2007, 289–295, и др.

В няколко ръкописа – главно в часословите и типичите – за датата 14 февруари се намират тропари и кондаци в чест на св. Кирил¹⁶: KUL 193, BN – Акс. 2668 (12171 III)¹⁷, Акс. 2670 (12168 III), Акс. 2715 (12144 III), Акс. 2727 (12182 III), Акс. 2734 (12160 III), Акс. 2772 (12174 III), Акс. 2774 (12176 IV); в други се срещат само кондаци¹⁸: BN – Акс. 2664 (11819 III), Акс. 2688 (12173 I), Акс. 2889 (12082 I), Акс. 2891 (12178 III), Акс. 2979 (11953 I), Акс. 3003 (12196 I), Акс. 3007 (11954 II), Czart. 2048, MNK 319, МН 11, МН 16, МН 35, MSD 555, KUL 494, BUWг Акс. 1969 К 172, BRP 500. Редки са ръкописите, в които Кирил е споменат само с календарно указание: BN – Акс. 2749 (11880 III), Акс. 12509, MSD 551, BMZP 1164с¹⁹.

В славянските ръкописи в Полша са засвидетелствани също така и три проложни жития на св. Константин-Кирил (с дата 14. II.), които се намират във Варшава – BN Акс. 2706 (12185 III), Люблин – KUL 198, и Краков – BJ Berl. Slav. Qu 5. Двата първи ръкописа са пролози от втората половина на XVI в. (KUL 198 е с точна дата – 1584 г.) и са доста типични от текстологическа гледна точка. Главната текстова конструкция, с изключение на няколко незначителни пропуска, инверсии и западноруски езикови характеристики²⁰, по принцип не се различава от повечето други преписи и съдържа всички характерни за това произведение мотиви, а именно: произхода на Константин-Кирил, съня за девицата (София), необикновената му мъдрост и езиковия талант, престоя в царските палати и оттеглянето му в манастир (на *szkocie morze*), Сарацинската и Хазарската мисия (жиды же яко вжиа ѿстѣпники поsrами), умъртвяването с молитва на еретика Замбрий по време на Моравската мисия, покръстването на българите от „всички градове по поречието на Дунав“, приемането на епископския престол в град Кана/Каона (во канѣ градѣ – въ каинѣ градѣ) и създаването на славянската азбука (38 славянски букви за превода на книгите), смъртта му в дълбока старост (!) и погребването му в този град.

Тук трябва да отбележим, че в ръкописа BN Акс. 2706 (12185 III), допълнително се намира доста голям фрагмент от *Пространното житие на Кирил* (глава XVI–XVIII). Както добре се знае, това е единственият откъс от пространните жития на светите братя в кирилските ръкописи в Полша²¹. Статията (л. 379v–

¹⁶ Вж. Приложение № 1, 2 и 3.

¹⁷ Ръкописите от някогашната Библиотека на Гръко-католическия капитул в Пшемисъл скоро след Втората световна война са били пренесени за съхраняване в Народната библиотека във Варшава и снабдени с временни сигнатури със съкращение Акс. През 2008 г. ръкописите са станали част от постоянната сбирка на Народната библиотека, чиито нови сигнатури слагаме тук в скоби.

¹⁸ Литургични текстове за св. Константин-Кирил от ръкописите Czart. 2048, MNK 319, вж. N a u m o w, A. Krakowskie cyrillomethodiana. – In: Кирило-Методиевски студии. Кн. 10. София, 1995, 138–143.

¹⁹ Вж. N a u m o w, A. Wiara i historia..., с. 56.

²⁰ Кодексът KUL 198 съдържа повече руски езикови черти: (волхвы, пръскыд, поsrами), неетимологична голяма носовка, употребявана като още една графема за ъ (особено в края на думите).

²¹ Преписът е отбелязан в изданието: К л и м е н т О х р и д с к и. Събрани съчинения. Т. 3. Подг. Б. Ст. Ангелов, Хр. Кодов. София, 1973, с. 52. Вж. Z i f f e r, G. La tradizione russa sud-occidentale della Vita Constantini. – In: Studi slavistici offerti a Alessandro Ivanov nel suo 70. compleanno. Udine, 1992, 370–397; Z i f f e r, G. La tradizione della letteratura cirillometodiana (Vita Constantini, Vita

383v) е добавена непосредствено след гореспоменатото *Проложно житие на Кирил* и е озаглавена: *Въ то днь слово ѿ житіа стого кирила, архіепіпа учителя словенського, рускы ѡздыкомъ. ги блви*²². В текста, който заедно с другите осем пролога съставя отделна текстологична група²³, правят впечатление редица груби грешки и пропуски.

Интересен в текстологическо отношение е третият препис на *Проложното житие на св. Кирил*. Житието се намира в кодекса VJ Berl. Slav. Qu 5 от първата половина на XVII в. Ръкописът е създаден на територията на Московското царство и принадлежи към групата календарни сборници, известни в руската църковна традиция и в науката като *Святыци*. Кодексът съдържа данни за множество празници, светци и исторически събития. Сред големия брой славянски светци, в това число и южнославянски (Иван Рилски, Иларион Мъгленски, Йоаким Осоговски, Параскева-Петка, Георги Нови Софийски, Йоан Нови Сучавски, Сава Сръбски, Симеон Сръбски, Арсений Сръбски, княз Лазар), намираме и нетипични проложни жития на св. Кирил и св. Методий. В календарната част, на „новгородската“ дата 14 октомври (л. 49v), освен обичайния за този ден помен на мъчениците Назарий, Гервасий, Протасий, Келсий и преподобна Параскева, се намира бележка за Константин Философ, известен с монашеското си име Кирил, който по времето на киевския княз Владимир Мономах превел Тълковно евангелие. Същинският текст на *Проложното житие на св. Кирил* – „епископ катански, учител на славяни и българи, който превел от гръцки руското писмо и покръстил славяни и българи“, се намира, както обикновено, на датата 14 февруари, заедно с разказа за пренасяне мощите на великия княз Михаил Черниговски от 1572 г. Текстът (л. 123v–125) представлява съкратена редакция на *Проложното житие*, но съдържа повечето типични мотиви на сюжета²⁴. Прави впечатление липсата на епизода на девичата – София, и на разказа за двете мисии – Сарацинската и Хазарската; промяната на глагола *оумори* с *оумирил* в мотива за еретика Замбрий, както и появата на сведение за 40 дякони, ръкоположени от Кирил (епископ в катлапѡнѣ градѣ) вместо за 40-дневния му пост. Руската част от текста на житието се отнася непосредствено към християнизацията на русите, която авторът се стареа да свърже с дейността на светите братя. Затова се говори за царуването на византийския император Михаил, майка му Теодора, на българския княз Борис, на моравския княз Ростислав и панонския княз Коцел, и на руските князе Рюрик и Владимир, при когото била покръстена Руската земя (854–6497). В следващото изречение се появява отзвук от типичните за края на XVI и началото на XVII в. дискусии за

Methodii, Encomio di Cirillo, Panegirico di Costantino e Metodio, Sulle Lettere di Chrabr). Congresso Internazionale degli Slavisti (Bratislava, 30 agosto – 8 settembre 1993). Roma, 1993, 263–288; Д з и ф-ф е р, Дж. Новые данные о традиции и тексте пространного Жития Константина. – Славяноведение, 1994, № 1, 60–66; И в а н о в а, М. Текстовата традиция на Пространното житие на Константин-Кирил (според гл. XVII–XVIII). – В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 17. София, 2007, 336–355.

²² Вж. Приложение № 4.

²³ Z i f f e r, G. La tradizione russa sud-occidentale della Vita Constantini..., 384–385.

²⁴ Издание на текста и предварителен анализ вж. N a u m o w, A. Krakowskie cyrillomethodiana..., 138–143.

етногенезиса на славяните и произхода на езиците им²⁵: русите произхождат от Яфет и имат 15 различни езика (говора). По-нататък авторът споменава руските князе Игор и Светослав и стига до (друг) Владимир „който покръства руската земя“. Вероятно това е грешка, породена от объркването с Владимир Мономах. След това текстът ни връща отново към личността на св. Кирил, „славянски учител“, който доживява дълбока старост и на възраст 42 години умира в град Катаогън (в катаогнъ градъ).

Проложното житие на св. Методий в този ръкопис е на дата 11 май (л. 177v). И в този случай става дума за една съкратена редакция на традиционния текст, който запазва главно най-важните факти от биографията на светеца. Освен че сюжетните подробности са силно редуцирани, изобщо не се споменават съборът в Моравия и епизодът с еретиците Замбрий и Седислав; текстът открито носи антиеврейска тенденция, която присъства и в други редакции на проложното житие²⁶.

* * *

В литургичната традиция на Източната църква в Полско-литовската държава св. Методий е бил по-малко популярен от брат си. С изключение на гореспоменатото проложно житие, което – както видяхме – се намира във великоруски кодекс, непринатен към православната литургична традиция на някогашната Жеч посполита, в сбирките на полските библиотеки се пазят още два преписа на кратките жития: и двата се намират в пролози за март–август и са от един и същ период – началото на XVII в.

Благодарение на данните от приписките знаем, че по-старият от двата кодекса – BN Акс. 2493 (12186 III), е бил купен през 1608 г. за църквата „Св. Йоан Богослов“ в село Добжани (пол. Dobzany, укр. Добряни) край Грудек. Другият – BN Акс. 2669 (12187 III), има точна датировка – бил е преписан от някой си писец Макарий през 1632 г. за църквата „Св. пророк Илия“ в село Терновец, близо до Лоджина (Łodzina). Двете църкви някога са влизали в пшемисльския деканат, после ръкописите са пренесени в Библиотеката на Гръцко-католическия капитул в Пшемисъл, а оттам във Варшава. Двете проложни жития всъщност си приличат, те са от една и съща редакция и принадлежат към първия тип пространен пролог (според класификацията на О. В. Лосева)²⁷. В заглавията Методий е наречен моравски епископ (єпѣпа морѣска) без други определения, а в текста четем и за планината Олимп (оуѣлпскѣю горѣ, ѡлѣпскою горѣ), за мисията при хазарите (Казары, Козары), град Каон (Кѡѡ, Кѡ); за българи, молещи се на Кирил да им стане „наставник“, и др. Второто проложно житие – от BN Акс. 2669 (12187 III), съдържа повече западноруски езикови черти. Независимо от

²⁵ По въпроса вж. Stradomski, J. Spory o „wiarę grecką“..., 63–83 (с богата библиография).

²⁶ Николова, Св. За възникването на Проложното Методиево житие. – В: Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на академик Петър Динеков. София, 1983, 89–92; Николова, Св. Разпространение на Проложното житие на Методий в Русия. – В: 1100 години от блажената кончина на св. Методий. Т. 2. София, 1988, 98–107.

²⁷ Лосева, О. В. Жития русских святых в составе древнерусских прологов XII – первой половины XV веков. Москва, 2009, 248–250.

това, че и двата текста принадлежат към един и същ тип, сравнявайки ги, намираме няколко интересни разлики:

BN Акс. 2493 (12186 III)
 егдѣже бѣ лѣѣ вѣ постави его кнѣзе
 скороминище житіе вѣка сего
 нѣкогдаже посла црѣ
 и събра жидаы съ Зѣвріе
 а Сѣдислова пожре зѣмла... ѿгнь
 възгорѣса

BN Акс. 2669 (12187 III)
 егдѣ бѣ лѣѣтѣ кѣ и постави его княземъ
 скороминищю житиѣ вѣка сего
 нѣколиже посла црѣ
 и събраса жидовъ съ Зѣвріемъ
 а Зѣдислава пожре зѣмла... ѿгнь
 разгорѣса

Свидетелство за значително по-малката популярност на св. Методий в литургичната традиция на Киевската митрополия е фактът, че в часословите и типичите от полската колекция той почти не се споменава. В един от празничните минеи – BN Акс. 2715 (12144 III), където св. Кирил е застъпен под обикновената дата 14.II. с тропар и кондак, св. Методий е упоменат на дата 11 май заедно със свещеномъченик Мокий и със спомена за обновлението на Цариград, но богослужебните указания и песнопението са предвидени само за Мокий²⁸. В пролога от края на XV в., от сборката на Митрополитския семинар в Люблин (MSD 560) пак намираме информация за св. Методий „епископ моравски“ (на дата 20.VI), обаче с атрибуция „свещенномученик“ и с текстове, правилно посветени на св. Методий Патарски.

В контекста на църковнославянските ръкописи в полските сборки, отнасящи се към кирило-методиевската традиция, трябва да обърнем внимание и на кирилския кодекс от Националната библиотека във Варшава – BN Акс. 2743 (12245 III). Това е сборник със смесено съдържание от втората половина на XVI в., някога собственост на църквата „Покров Богородичен“ в с. Бонарувка (Пшемисълска епархия). Кодексът съдържа доста разнообразен литературен материал – преди всичко слова и поучения на отците на църквата, но също така и текстове, силно повлияни от народната религиозност, легенди и апокрифи. В този сборник се намират също няколко важни преписа на старобългарски произведения, сред които: *Слово за св. св. Петър и Павел* (л. 162v–163, нач. *Слышасте братѣа въ евлѣи самаго бѣа глѣша...*), приписвано на Климент Охридски²⁹, *Слово за епископите и поповете пасяци стадото Христово* на Презвитер Козма (л. 171–171v, нач. *Не погрѣбаите талантовъ въ пищахъ...*)³⁰ и *Слово за Рождество Христово* на Йоан Екзарх – приписано тук на св. Йоан Златоуст (л. 201v–204v, нач. *Хъ правеномъ слнцѣ дне ѿ двѣ прчтыа...*). Сред другите интересни текстове в ръкописа има също така: списък на „истинните“ книги (л. 171v–172v, където са

²⁸ Вж. Приложение № 3.

²⁹ К л и м е н т О х р и д с к и. Събрани съчинения. Т. 1. София, 1970, 660–672 (изданието не посочва този препис).

³⁰ Това е едно от трите слова на Козма Презвитер в състава на пролога от втората редакция. В критическото издание на творбата Ю. Бегунов не споменава за преписа от този ръкопис, вж. Б е г у н о в, Ю. Козма Презвитер в славянских литературах. София, 1973, 414–416.

посочени Йоан Екзарх, Сирах и Методий Патарски), на „лъжливите“ книги (л. 172v–175, с бележка за поп Йеремия Български и апокрифите за Соломон, за кръстното дърво и т.нар. лъжливи номоканони) и *Сказание за богатите от българските книги* (л. 179v–181; нач. Члкъ нѣкъи хѡждаше на поли четеса и не бѣ на поли тѡ...).

В състава на сборника се намира и единственият в полските сбирки препис на *Азбучната молитва*, вградена в познатата компилация *Слово за Кирил Философ* (л. 27–28v, нач. Фѣлософъ нарицаемый кѣриль. тѡриль грѣмотоу словеньскыи азбуку. глемоу лицицу. въ дни Михайла црѣ гречьскаго и въ дни княза рѣчка новогорьскаго...) ³¹. Текстът е съставен от няколко стари славянски извора – главно от руската, но и от южнославянската книжовна традиция. Както установи Климентина Иванова, този препис на компилацията е непълен, тъй като преписвачът не е включил откъсите от Кириловото житие и *Похвалата на княз Владимир* ³². На наративно ниво се вижда емоционалното и идейното влияние на трактата *За буквите* от Черноризец Храбър, заедно с контаминация на познати от други паметници сюжети; заслужава внимание и употребата на термина „лицца“ за Кириловото писмо (глаго/ли/ти/ца?).

Тук намираме и няколко фрагмента, сред които и текст за смъртта на преп. Кирил. Авторът на компилацията сочи точната дата на успението на светеца (14.П.6377=869), възрастта му (42 години), както и мястото, където е погребан – църквата „Св. Климент“: и положень въ въ м и р ѣ въ цркви стго кlementsа (л. 28), при което въ м и р ѣ може да е вид анаграма на престолния град на латинския патриарх, еднозначно напомнящ и символизиращ западното християнство. Понататък, във връзка с информацията за замонашването и смъртта (пак!) на Кирил, говори се обаче, че славянският просветител бил погребан именно в Рим. Подобни решения могат да означават въвеждането на антилатински акценти в творбата, още по-изразителни в останалата част на произведението и в редица други текстове от този сборник ³³. Разбира се, не можем да изключим в този случай и проста грешка на преписвача или влиянието на старославянската фразеология (очусънѣтн въ мнрѣ).

Компилацията, намираща се и в сборника VN Акс. 2743 (12245 III), свързва в легендарна цялост мотиви от покръстването на св. Владимир в Крим, месианското убеждение за особената роля на руския народ в Божието предписание на спасението, спомена за Херсонската мисия, резултат от която било възприемането от Константин-Кирил в Корсун на изпратеното свише на руснаците писмо, след това мисията при моравците, чехите и ляхите, както и дейността на епископ Войчех (св. Адалберт), силно враждебна спрямо славянската книжовност

³¹ Вж. Приложение № 5.

³² Вж. Иванова - Константинова, Кл. За началото на славянската писменост. Цикъл сведения в средновековната руска книжнина. – Литературна мисъл, 15, 1971, № 1, 105–113, спец. 107.

³³ В кодекса (л. 163–164v) има още полемичното *Слово иже не приѣти ѿ латини зченѣа* (нач. Ихже оученіе развращено снами, възшедше въ црковь и нѣ поклонѣются икона...).

и богослужение³⁴. Това е само един от примерите на силни антилатински настроения, които изобилстват в сборника, в текстове, съдържащи ярки определения, свидетелстващи за очевидната неприязън на авторите към света на западното християнство³⁵.

Присъствието на св. Кирил и Методий в религиозната (предимно полемична) литература от XVI и XVII в., за създаването на която главен подтик е била Брестката уния (1596 г.), е тема, която излиза извън настоящото изследване. Трябва все пак да се отбележи, че повечето сведения за Солунските братя и тяхната дейност са взети не само от латинските и полските хроники, но преди всичко от литургичните кирилски книги. Това се отнася както за творбите на православните и униатските полемисти, така и за католиците. Особено силен е интересът именно към пролозите и минеите, на които те в своите произведения често се позовават. В заключение трябва да отбележим, че макар паметниците на старата църковна писменост в днешните полски територии да са малобройни, а хомогенната традиция на старата обща държава днес трябва да се проучва в няколко съседни страни, запазеният материал представя важно допълнение към кирило-методиевския корпус.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

BN Акс. 2668 (12171 III) – Устав (йерусалимски), XVI в.

(л. 64v–65) – 14 II: прѣвнаго ѿца нашего авѣтїа. н прѣвнаго ѿца нашего кѣрнла философа трѣ авѣтїю поустыинныи жнтѣ се кѣ н стмоу кѣрнлоу трѣ гла д. Ѡ ѿ пелень прнабжно прѣмѣрѣ сестрѣ себѣ съдѣлаавь. пресвѣтло видѣ ю іако дѣв чѣоу. н сію прїемь іако златымн мѣннсты оукрасн єсн, свою дшюу н оумь. н ѿбрѣтеса іако дрѣгын кѣрнль на земан. развомь н / нменѣ прѣмѣре:~ на ѣрнн чтѣ жнтѣ стго кѣрнла по г пѣ кѣ стмоу кѣрнлоу гла в по тврѣж. Тврѣды оумѣ н бгѣдхновѣнныи оученїе. озарѣа мнрѣ пресвѣтлымн лочамн. обтече въселѣннѣа іако малннн кѣрнла стѣ. раѣсвѣаю бжїе слово. на свѣрѣ, н на западѣ н юзѣ, просвѣцаа въсѣ. тѣ нмын дрѣзновѣнїе къ хѣоу. непрѣстѣно ѡ въсѣ на:~
По с пѣ кѣ стмоу ѣвѣнїтїю гла в по, въ млтѣа. Насладнвса бгомѣре въдрѣжнїа, н желнїа плѣтн твоѣа обвздалѣ. авнса єсн вѣрою сіаю. н іако сѣ порѣ раа процѣн єсн, авѣтїе ѿчѣ сїенне:~

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

BN Акс. 2772 (12174 III) – Устав (йерусалимски), XVI в.

(л. 125–125v) – 14 II: Прѣвнаго ѿца нашего. авксентїа. Въ тои днѣ нже въ стѣ ѿца нашего кнрнла єппа катаискаго. оучтла словесны бгѣрѣ. аще нѣ по. Слоуба єго поѣтса по ѡбыю. н самоглна єго стрѣ. гла н. Стла стѣго / дхѣ прѣмѣрѣ трѣ. гла д.

³⁴ Вж. Ж и в о в, В. М. Slavia Christiana и историко-культурный контекст Сказания о русской грамоте. – В: La cultura spirituale russa. A cura di L. Magarotto, D. Rizzi. Trento, 1992, 71–125.

³⁵ Вж. S t r a d o m s k i, J. Z literacko-kulturowych związków państwa polsko-litewskiego z południową Słowiańszczyzną. – Slavia Meridionalis, 8. Studia slavica et balcanica. Ed. L. Moroz-Grzelak, G. Szwat-Gułybowa. Warszawa, 2008, 258–263.

Поустыин жнтель въ плотн аггль показаса чюдотворѣ бгоносе ѡчѣ авксентей. пощеніе
 ѿ бдѣніе млнтвамн нѣны благодати пріе. ѿсцѣлаашн недѡѡны. ѿ дша
 прнходашн тн с вѣрою. слава давшемю тн крѣпость. слава вѣчавшем тн. слава
 дѣющемоу тобою всѣ ѿсцѣленіе:~ Дроуѡн кѡ. Кнрнлоу. глѣ д. Ѱ пелѣ прнлѣжно
 мрость сестроу себѣ сотворн. пресвѣтло видѣ ю, ѿко дѣвоу чнстоую. сію пріѣ ѿко
 златымн моннсты. оукрашн есн свою дшюу. н оумѡ обрѣтеса ѿко дроу бжін, кнрнле
 на землн разоумѡ н нменѣ прпѣне:~ Кѡ. глѣ в. пѡ, въ млтвѣ. Насладнвса бгомре
 въ дѣжаніа. ѿ желаніа плотн твоеа ѡбоудѣ. ѿвнса есн вѣрою сїаа. ѿ ѿко сѣ
 посрѣдѣ радѣ процвѣль есн, авзксѣтіе ѡчѣ сцѣненнн :~ Кѡ. Кнрнлв. глѣ в. пѡ. Твѣды
 оумѡ. бгѡдхновѣннн оученіе. ѡзарѣа мнрѣ пресвѣтлымн лччамн. ѡчѣ въселен'ноую
 ѿко мѡнїа свѣтеса кнрнле славе. радѣсваа бжїе слово. на свѣрѣ, ѿ на востоцѣ, ѿ
 на оузѣ, н западѣ просвѣщааа всѣ. тѣ дръновѣніе нмы кѣ хѡу бѡу. непрѣстанно
 молнса ѡ всѣ на :~

ПРИЛОЖЕНИЕ № 3

BN Акс. 2715 (12144 III) – Минея праздничен от Коритники, XVII в.

(л. 387v–388) – 14 II: Прпѣнаго ѡца нашего Авдентїа. ѿже въ горѣ. ѿ ѿже въ стыхѣ
 ѡца нашего Кврнлаа, епѣпа катанскаго. оучнтела Словономѣ н болгарѡ. ѿ прелѡ
 рѡсскую грамотѣ с' греческїа, н крѣтн Словены н бѡгары.

[и преп. Евстратий, постник печерски, и пренасяне мошита на велики княз Михаил Черниговски]

Трѡ: евдѣ: Пвстыннн жнтѣ: сѣ. кѡ: Трѡ: кнрнлаа епѣпа катѣ ѿ н фнлосоѡ нарнцѣса:

Ѱ пелѣ прнлѣжно, премрость сестрѣ себѣ сѣтворн бгогласе. пресвѣло видѣ ю, ѿко
 дѣв чтѣ. ѿ сїю прїемѣ ѿко Златымн моннсты, оукрашн есн свою дшѣ. ѿ оумѣ. н
 обрѣтѣ ѿко дръгнн кврнлаа на землн блженне, разумѡ ѿ нменемѣ првѣре:~ Кѡ
 томоу глѣ. в: Твѣрымѣ оумѡмѣ. ѿ бгѡдхновѣнннмѣ оученіемѣ, ѡзарѣа мнрѣ. ѿко
 пресвѣтлымн лччамн. ѡтече / вселеннню ѿко млзїнн свѣтаса кнрнле стѣ, ѿ радѣсваа
 слово бжїе. на свѣрѣ, ѿ на западѣ, ѿ на юзѣ, просвѣщааа всѣхѣ. тѣ нмы
 дръновѣніе кѣ хѣ. не прѣстѣа мѣса. Кѡ. глѣ в. Въ млтвѣ. Насладнвса бгомре
 въ дръжанїа. ѿ желанїе плѡтн. своеа ѡбѣдѣ. ѿвнса есн вѣрою сїаа: ѿ ѿко сѣ
 посрѣдѣ радѣ процвѣ есн, евдентїе сцѣненне:

(л. 444) – 11 V: Стго: с: м: Мѡнїа пресвѣтера. ѿ ѡбновленїе црн грѣа. ѿ прпѣнаго ѡца
 нашего мѡфодїа епѣпа мѡравскаго. слоѡба сцѣненнѡ мнкв: трѡ ѿ нравѡ прн. сѣ. г: кѡ глѣ:
 ѿ. Въѡрѣжнвса цнтѡ вѣры. ѿ невѣрныхѣ полкн сѣсѣкѣ есн сцѣннѡмннче. ѿ вѣнѣ
 прїа ѡ бѣ мокіе. тѣже ѿ сѣ агглы радѣсаа прѣстоншн. нзбавн ѡ бѣ поющаа тѣ.
 мѣа непрѣстанно ѡ всѣ на: На лнргнн: евлїе: ѡв: з: на :

ПРИЛОЖЕНИЕ № 4

BN Акс. 2706 (12185 III)

(л. 379v–383v) – Пролог за IX–II, XVI в.

[л.379v] Въ тѡ днѣ слово ѡ жнтїа стѡгѡ кнрнлаа, архнпѣпа оучнтела словѣньскогѡ,
 рѣскїѣ ѡзыкомѣ. гн блвн.

16 ¹Въ лѣтѣ же бывъшѣ емѣ, събрашася на нѣ епѣкпнѣ. ѿ поповѣ в'сн, ѿ чрънорѣцн. ѿ іако
 вранн на соколь. ѿ въздвнгоша трніазынню ересѣ глѹщѣ. ²члѣче ѿ коѣа страны ѿвѣтѣса.
 скажн на како ѣсн [л. 380] не сътвори кнн слованѹ. ѿ оучншїа ѿ. ѿхѣ ннкто ѿвѣрѣль ннѣ.
 нн апловѣ нн рнскїи пѣпѣжевѣ. нн дїагѹль. нн грнгорїи, нн еронн. ³мы г іазыкн вѣмы
 томо. ѿмѣ достѹн въ кннѣа бѣ славнтн. еврѣа, ѿ латннѣ. ѿ еланнѣ. ⁴ѿвѣщїа же фнлософѣ
 ѿ рѣ. не ѿдѣ лн дож'дь рав'но на вса ѿ бѣ. лн сннцѣ не снаѣ лн рав'но на вса. нн лн
 възн дѣшѣ на ѿнѣрѣ равнѹ, ⁵го како вы са не стѣднте. ток'мо трн іазыкы мѣнѣщѣ. ѿ
 прочїи възѣ іазыкомѣ, н племѣнѹ. сѣпы велѣщѣ бытн ѿ глѣхнмн ⁶скажнте мн бѣ творѣщѣ
 немлѣч'на. іако немѹгѣща сегѹ вѣдѣтн. лн завнстїю іако не хотѣща вѣдѣтн. ⁷мы многы
 рѹды знѣе кннѣн оумѣющѣ. ѿ бѣ слава възѣающѣ своїмн іазыкн комж'до. ⁸іавн сѣтѣ сн
 аменн. пѣсн. ѿвазгн нвѣрн сѣгдѣн гот'фн козѣрн ѿрав'ланѣ ѿ егнптѣне сѣрн. і нннѣ
 мнѹсн. ⁹ѣще лн не хоцете ѿ сн разѣмѣтн понѣ ѿ кннѣ познѣа сѣдїѣ. ¹⁰⁻¹¹дѣдѣ бѹ
 възпїѣ глѣ. пѹте ѿ веселнтѣса ѿ вы пѹте. ¹²дрѣгоѣ вса землѣ да поклонн тн са, ѿ възпоѣ
 тн, да поѣ же нма твоѣ выш'ннн. ¹³ѿ пакн хвалнте гѣ всн іазыцн ѿ похвалнте єго всн
 лѹдїѣ. ѿ възсако дѣхннїѣ да хвалн гѣ. ¹⁴въ євнлїѣ же глѣтѣ еланкѹ ѿхѣ прїа. дасть ѿ
 власть чадѹ бжїи бытн. ¹⁵ѿ пакн [л. 380v] тѣже, не ѿ сн глѣ ток'мо възпрашаѹ. нѹ ѿ ѿ
 вѣрѣющн слѹвѹ ѿхѣ въз ма. да всн єдннѹ бждѣ. іако ты ѿчѣ ѿ мнѣ і ѿ в тебѣ. ¹⁶мѣѹєн
 речѣ дана мн єтѣ всака власть на небсн ѿ на землн. шѣшѣ оубѹ наоучнте вса іазыкн,
 крѣщѣтн въ нма ѿщѣ ѿ сна ѿ стгѹ дѣа. оучашѣ а блѹстн, възса еланка запѹвѣдѣ вамѣ. ѿ
 се ѿ сѣ вамн єсмы вса дѹ скончннїа вѣка амннѣ. ¹⁷ѿ мако пакн речѣ, шѣше пакн въз
 вѣ мн проповѣданте євнлїѣ възсѣн тварн. вѣровѣвын крестнвынса сѣсѣ бждѣтѣ. ѿ
 невѣровѣвын ѿсѣднтьсѣ. ¹⁸знаменїа вѣровѣвшн пондѣ сн. нменѣ моѿ вѣсы ѿж'денѣ.
 іазыкн възвѣглѹ нѹвы. ¹⁹глѣтѣ же к' вѣ кннѹчїа ѿ фарѣсѣн. ѿпокрытн. іако затворѣте
 црѣвїѣ небесное прѣ члѣкн. вѣ бѹ не восхѹднте. ѿ ходѣщн внїтн снамн стѣѣ. ²⁰ѿ пакн
 горе вѣ кннѣгочїа, іако възастѣ кнѹ разѣмннн. ѿ самѣ не възнїдѣте. хотѣщн възнїтн
 възвѣратнстѣ. ²¹ко корнѹѹ пѣвѣ глѣтѣ. хоцѣ же да сна іазыкы глѣте. пѣчѣ прорнцѣте,
 болн бо прорнцѣн нелн глѣ іазыкн. рѣвѣ ѣще не сказѣтѣ. да цркн създанїѣ прїнмѣ.
²²ннѣ вратїѣ. ѣще прннѣдѣ к вѣ іазыкн глѣ. кжю вѣ пѣвѣ сътворѣ. ѣще вѣ не вѹглѣ,
 нлн ѿкровѣнїемѣ нлн роумѹмѣ. лн пррчтѣѹ нлн оученїѣ. ²³ѿвѣ вѣдшнлѣ глѣ даѹщѣа,
 ѣще пнщалн ѣще гжслн. ѣще рѣнствїа. пнскѹ не водасте. ка[л. 381]кѹ разѣмѣтѣсѣ
 пншѣ єлн гждѹмѹѣ. ²⁴нѹ ѣще вѣвѣстѣ глѣ трѣва въздасть. кто оубѹ оубѹговѣса на
 вранн. ²⁵такѹ вын іазыкѹ ѣще неразѣмнлѣ словеса въздасть. како разѣм'но бждѣ глѣмѹѣ.
²⁶бждѣтѣ бѹ въз ѿнѣ глѣщѣ. ²⁷тѹко оубѹ ѣще са кнѹчн рѹдѣ сѣглѣннѣх въз всѣ мнрѣ. ѿ
 ннѣдннѣ же ѿ вѣглѣсѣ. ²⁸ѣще не вѣмы сна глѣ. трѣвоу глѣщѣ мн вѣварѣ. ²⁹тѣко ѿ вы
 понѣ рев'ннтѣлн єсте дѣховнн. кѣ сѹзданїѹ црквн. прснте да нѣвываѣте ѿ вы. ³⁰тѣже
 глѣщн іазыкѹ мѣтѣса. ³¹ѿ оубѹ мон бес плода єсть. ³²что бѹ є мѣюса дѣхѹ, помѣлѣса ѿ
 оубѹ. ³³ѣще блговѣстншн дѣхѹ. нсплѣнлѣ мѣсто нероумїа єго. како рѣ амннѣ. по
 твоєн хвалѣ, понѣ невѣстѣ. ³⁴ты же добрѣ глѣшн. нж дрѣгнн не знждѣса. ³⁵хвалю бѣ
 моєгѹ въз всѣ вѣ. пѣче же іазыкн глѣ. ³⁶нѹ во црквн хоцѣ є слѹвѣ оубѹ свон глѣтн. да
 ѿ ннѣ оучѣ єже т'мѣ слѹвѣ іазыкѹ. ³⁷вратїѣ не дѣте вывѣнте оубѹ, но злѹбою
 младаѣнѣствѣтѣ. оубѹ сѣврѣшенн бждѣте, ³⁸въ зѣкѹнѣ пншѣ, іако ннѹіазычнннн
 глѣ оустнѣ. ѿ ннѣмн лѹдѣ сн, ѿ тако не послѣшаѹ менѣ. глѣтѣ гѣ вѣсѣдрѣжнтѣ.
³⁹тѣмѣ же іазыцн знаменїѣ сѣ невѣрннѣ, ѿ пррчтѣѹ не невѣрнннѣ. нѹ вѣрнннѣ. ⁴⁰ѣще бѹ
 сннїдѣтѣса црквн възсѣ възкѣпѣ. ѿ възн глѣ іазыкн в'нннѣдѣ же нероумнн, нлн невѣренн.

не рече лѣ ꙗко зан сѧ дѣете, [л.381v] ⁴¹ѡще лѣ всн пррчтввю. възнѣде же ете невѣренъ, не роумѣвъ. ѡблчѣе же сѧ всѣмн. Въстазае же сѧ ѡ всѣ, ⁴²таинна срца его. ѡвнъ бѣваю, нѣ тако пѧ нѣць поклониса бѣ. повѣдала въ нстннѣ въ вѧ бѣ естъ. ⁴³что е братіе егда вѣ сходѣса кожѣдо вас. ѡало нма нсказаніе. възса же кѣ созданію бѣваеъте. ⁴⁴ѡще лѣ кто ѡзыко глѣть. по двѣ малѣ сѣло прѣтрѣ. нѣ по частн едннѣ сказаеъте, ⁴⁵ѡщн не бѣде глѣзникѧ. да малчн въ црквн. себѣ да глѣть н бѣ. ⁴⁶пррцн же да глѣю, два лн трѣ лѣ. ѧ дрвснн сказаю. ⁴⁷ѡще лн нномѣ ѡвнѣса сѣдалщѣ. прѣвын да малчн. ⁴⁸могѣ бѣ всн пророчтвѣати, да всн оучатѣса. нѣ всн оутѣшаюса. ⁴⁹нѣ всн пррчтнн пррѣко повннѣюса. ⁵⁰нѣсть бѣ строенію бѣ нѣ мнрѣ. ⁵⁶тѣже братіа ревнѣнѣте прорнцанію. нѣ не браннѣте глатн ѡзыкн. ⁵⁷въса блговѣрно по чннѣ да бѣваю. ⁵⁸нѣ пакн глѣть, възса ѡзыкѣ нсповѣсть тн сѧ, ꙗко гѣ іс хс въ слава бѣ н ѡцѣ амннѣ. ⁵⁹снмѣ ннѣмн слѣвеса срала ѡстаѣн.

17 ¹оувндѣвше рнскіи папѣ посла ²н дошѣшѣ емѣ рнма. нзынде сѧ андрей, аплкіи лнкъ сѣ всѣмн гражаны свѣца носѣще. оувндѣв же ꙗко нѣ стго клемента моцн несѣ. сѣномѣнка папѣжа рнскѧ. ³н абіе бѣ юдеса нача творнн. ⁴ѡслабленѣ чѣкъ. нщѣлѣ, нѣ нннн мнѣн рѣлчннѣ недѣ нѣбѣвающѣ [л. 382] нсѣлнща. ⁵прѣе же папѣ кнннн. нѣ полѣжн ѧ въ црквн стѣлѣ мрѣа. нѣ нарнцѣса фатнн. пѣша нѣ нннн лнѣогію. ⁶нѣ посѣ повѣлѣ папѣ двѣма епкѣма фѣмѣсѣ. нѣ гѣдрнхѣ. стнн оученннн словѣскіа. ⁷нѣ ꙗко стнша ѡ, нѣ абіе пѣша лнѣогію въ црквн стѣго пѣтра. словѣскн ѡзыкѣ. ⁸въ дрвгнн же днѣ пѣша въ црквн, стѣлѣ петроннлѣ. ⁹нѣ пакы оу стго андрѣа. ѡдѣ пакн оу велнкаго оучнтѣла оу црквн стѣо апла павла. ѡбнѣщѣ пѣвшѣ словенскіи. лѣргію пѣвшѣ нѣ стѣлѣ грѣбѣ. ¹⁰фнлосѣ же не прнстадшѣ. сѣ своннн оученннн. достѣннѣю хѣлѣ ѡ сѣ бѣ въздѣлаа. ¹¹рнла не же не прѣстаа хоуко нѣдѣще к нѣмѣ. оупрашающѣ на всѣ наказаніе. сѣгѣ. нѣ трнѣ прнмаѣхѣ егѣ ѡ нѣ. ¹²жнѣовннѣ же ете такоже прнхѣдѣ нѣ стазаа са с нн. рече емѣ едннѣю, не оу же прншѣ есн хс, по чнсла лѣтѣ. ѡ нѣ же глѣ пррцн ꙗко ѡ двѣ нмаѣтѣса рѣдннн. ¹³почтѣ емѣ фнлосѣвъ всѣ лѣта. ѡ аѣма нѣ по рѣдѣ сказа емѣ възсе по тнхѣ. ꙗко н прншѣ естъ. нѣ сѣлѣко лѣ естъ ѡ толѣ нѣ до ннѣ. нѣ наоучнннн ѡпвстн нѣ.

18 ¹постнше же нѣ многн трѣдѣ, нѣ вѣ волесть възпаде. ²нѣ трѣпѣщѣ емѣ пѣзѣ лѣтѣжѣ волѣзѣнѣ, многн днн едннѣю вндѣвъ. бѣжнѣ ѡвлѣннѣе нача пѣтн снцѣ. ѡ рѣкшн мнѣ нзындѣ въ двѣрн гнѣ. нѣ възвелн дѣхѣ моѣ, нѣ сѣце моѣ ѡбрѣдѣва. ³ѡблѣшѣса въ чѣтннѣа рнзы. тако прѣвѣтѣ всѣ днѣ, [л. 382v] весѣла са глѣ. ѡ сѣлѣ ннсмѣ ѧ нн црю слѣга. нѣ нн нномѣ ннѣкомѣ нѣже на землн. но тѣмо бѣ всѣдрѣжнѣтелю. ⁴нѣ бѣ нѣ емѣ възвѣкн амн. ⁵въ оутрѣнн же днѣ въ стѣлѣ мнншескнн ѡбрѣ ѡблѣса. нѣ свѣтѣ кѣ свѣтѣ прѣе нма сн нарѣ кнрнлнн. ⁶в тѣ же ѡбрѣзѣ нѣ дннн прѣвѣвѣ ⁷нѣ ꙗко прнвлнжнѣса гѣдннѣ, да покѣ прѣе прѣставнѣса на вѣчнѣа жнлнща. възвннѣ рѣцѣ свѣн, нѣ сѣтворн мѣтѣвѣ сѣ слѣзамн глѣ. снѣце ⁸гн бѣ моѣ, еже есн аглѣзскіа възса чнннѣ вѣсплѣтннѣа снлѣ сѣстаѣнн, нѣбо распѣнѣ землѣ ѡснѣва. нѣже есн възсѣгда послѣшѣ вѣздѣ. творѣцнн волю бѣѣщннѣса тебѣ. хрѣлѣщнн ѡповѣдн тѣоа. послѣшѣ мѣтѣвы моѣ, вѣрнѣе тѣоѣ стѣдо сѣхрѣнн. еже малѣ вѣ прѣстаѣнн. неклѣчннмагѣ нѣ недѣбѣстѣннѣаго раѣа тѣоѣгѣ. ⁹нѣваала ѡ вѣскѣа скѣрѣннѣ бѣвожннѣа, нѣ погѣнѣскіа злѣвы. нѣ ѡ всѣакогѣ нѣ мнѣогорѣчннѣаго нѣ хѣнѣагѣ ѡзыка. глѣщагѣ на тѣ хѣлоу. нѣ погѣнн трнѣзычннѣю ерѣ. нѣ възрѣстн цркѣ твоѣ вѣтѣвѣ. нѣ възса въ едннѣоѣшно сѣвоѣсплѣ. сѣтворнн нѣраѣдннѣ лѣднн едннѣомѣслаща. ѡ нстнннѣннѣ вѣрѣ

твоеи, и правѣ исповѣданіи. въдхнн въ црѣ и слово твоего оученіа ¹⁰твои бо есть да. аще не еси пріааль недостойныа на проповѣданіе еѵліа хѣ твоего. ѡстрацаа са на блгаа дѣла. и творѣщаа оугоднаа тебѣ. ¹¹ѣ бѣ мнѣ да, [л. 383] ѣко твоа тебѣ предаю. оустраѡи слою твоею. да всн хвала и слава, ѡца и сѣна и стаго дѣха въ вѣки аминь. ¹²любѣ же и стѣи любзаніе. и рече блвены бѣ нже не дасть на въ ловнтвѣ зѣво нхѣ. невѣднмы ншн врагѣ. посѣти и съкрѣши и ѣбави ны ѡ нстленіи н. ¹³и тако почн ѡ гн, мѣца февралѣ въ дѣ днѣ. въ ннѣдникѣ бѣ, и ѡ тварн всего мнрѣ. ѣс т ѣ о н ѣ лѣтъ. ¹⁴⁻¹⁵повелѣ же аплѣннкѣ въсѣ греко. нже вѣхѣ в рѣмѣ. тако и рѣмланѣ, съшѣсѣса съ свѣщамн пѣти над' нн. и сътворити провѣженіе емѣ ѣко папѣжѣ самомѣ сътворнн. ¹⁶мефедіи же прѣси аплѣннка гла. ѣко мѣти ны ѣт закלאа. кож'до наю прѣвоѣ на сѣ ндѣтъ. да и прннесетѣ брѣ въ своѣ манастѣи. и тѣ погрѣвѣ н. ¹⁷повелѣ папѣ вложити въ рѣкѣ. забнвѣ гвозды желѣзны. и тако дрѣжа и ѣ дннн. готова на пѣ. ¹⁸рѣша же къ аплѣннкѣ рѣмѣстнн еѣпн. понѣ естѣ бѣ по многн землаа ходнль. и прнвѣден сѣ, и ѡсѣдѣ дшѣ възѣ. За же емѣ достон лежатн. ѣко чѣнѣ мѣжѣ. ¹⁹рѣ же аплѣннн то за стню его и любѣ. рѣскнн ѡбѣчани прѣстѣпль, погрѣвѣ и въ моѣ гробѣ въ црѣкѣ стого апла пѣтра. ²⁰ѡвѣща же брѣ егѡ, то понѣ мене слышастѣ, и не дасте ми егѣ. да аще вы естѣ любовь. да лѣже въ црѣкѣ стго клѣментѣа. съ нн же ѣт сѣмо прншѣ, ²¹повелѣ же аплѣннн тако сътворити. ²²и пакн събрав'шнса [л.383v] еѣкпѣ всѣмѣ. провѣднтіи чѣно. хотѣшаа положити еѣкпн. рѣша же ѡгвозднѣвшнн рѣкѣ вѣднмыи аще ѣт цѣль. ²³не моглоша ѡгвозднѣти рѣкы. по бѣжнѣ строенію. ²⁴и тако и положнша въ гробѣ. ѡ деснѣю стѣны ѡтарѣ. въ црѣкѣ стго клѣментѣа, и абіе начашаа многѣа чюдеса бывѣти. ²⁵ѣже вѣдѣвшѣ рѣланѣ, вѣмн прнложншасѣ стнн его и чѣн. ²⁶и напнсав'ше нконѣ его на гробѣ. начаша свѣтити на ннмѣ днѣ и ноцѣ. хвалаа бѣ, прославаающааго таковыа и славаа, ²⁷томѣ бо естѣ славаа и чѣтѣ, и покланеніе ѡца и сѣна и стмѣ дѣхѣ, ннѣ и прѣно и въ вѣкы вѣкомѣ. аминь. ~

ПРИЛОЖЕНИЕ № 5

VN Акс. 2743 (12245 III) – Сборник със смесено съдържание (от Бонарувка), XVI в.

(л. 27–28v) – Слово ѡ кнрнлѣ. фнлософѣ ~

Фнлософѣ нарнцаѣмнн кѣрнль. творнль грамотоу словенскыи ѣзыкѡ. глѣмоуаа лнтнцоу. въ днн мнхѣнла црѣ грѣчѣскаго. и въ днн кнѣса роу" ка новогорѣскаго. (л. 27v) егоже снѣ роускаа землаа прннде:~

Грѣкоа же грамотоу и сътворнша. ѣт моужнн палннн. кѣмнлнснн. снмонѣ. ѡпнхаріи. днѡнннсь. и рече стын кѣрнль: азѣ словѣ снмѣ молюса боу. бѣ вѣсеа тварн знѣнтѣлю. вѣднмымѣ и невѣднмымѣ:~ Да въздѣхнѣ ми въ сѣце слово блго. еже боудѣ на оуспѣхѣ въсѣмѣ жнвѣщнн въ заповѣдѣ. въсѣтн. с [!] бо еси свѣтнл'ннкѣ жнзнн:~ Закунѣ твои свѣтъ стѣзаа моѣ. нже нцѣтъ еѵльска словѣсн. и прѣси дѣры твоаа тн словенское плѣма. Кѣ крѣщеннѣ бо ѡвратншасѣ всн людѣ твои нарѣцнса хотѣцѣ. мѣти твоеа прѣсѣцѣ бѣ. То мнѣ ннѣ прѣостѣанно подажѣ слово. ѡчѣ снѣ и стын дшѣ. прѣсѣцѣмоу помѡцн ѡ тебе. Рѣцѣ своѣ вѣспрѣ въздѣжѣ прѣно. Снлоу прѣатн и мѣрѣсть ѡ тебе. тѣ бо дѣшн дѡнннн слоу. оупоста же въсѣкоу нцѣлншн: Фѣраѡнна ма зловывы [!] нзѣавн. хѣроуѣнскоу ми мысльа подажѣ. ѡ чѣнаа прѣтаа трѣце. пѣчалаа моа на радѣ прѣвожн.

цѣломоуѣрно начноу писати. чюдеса твоа прѣдвнана зѣла. шестокрылаты сѣлоу възспрїемь. да шествоуа послѣдн оучителя моего. именованого ндоу послѣдоуа. Иже н сътвори евѣльское слово. Хвалоу въздаа прѣстѣн трицн. Въ единѣ бжтвѣ. юже поѣ възсѣкъ възрѣсть. оуны н старь своиь рѣзоумѣ. ѣзыкь въ хвалоу (л. 28) въздаа. ѡцоу н сноу н стѣмоу дхоу. емоу чѣсть н слава възсѣла тварн. дыханїа выноу прѣбываа въ вѣкы:~

Зрѣн

Пѣтѣ же мало лѣтѣ мноувшн. н крѣчена бы рѣскаа зѣмла. Въ днн блговѣрнаго кнаса възлодымера. сѣна стѣгослава. Вноука же нгоревѣ н вѣлжна. н положнша прѣвое ндоу крѣченїа. въ зѣмлн роускон:~ Въ лѣто 85. тѣо з. кѣрнль оучитель словенскоу ѣзыкоу. Мца фе въ дѣ днѣ. бѣвъ. мѣ лѣ. н многы просѣтн оученїемь бжтвѣны. къ гоу ѡнде н положень бы въ мнрѣ въ цркѣн стѣгѣ кlements:~

Зрѣн

Се же боудн въдмо възсѣ ѣзыкѣ н възсѣ люде. ѣко роускыи ѣзыкь нн ѡкоудоу же прїа вѣры стѣла сѣд. н грамота роускаа. нкы же ѣвлена. нѣ тѣкмо самѣ бгѣ възсѣдржнтелѣ. ѡцѣмь н снѣ н стѣ дхѣ. възлодымероу дхѣ стын въздзноуль. вѣроу прїатн. а крѣченїе ѣ грекъ. н прочїи нарѣ цркѣныи. а грамота роускаа. ѣвлася бгѣ дана въ корснноу роуснноу. ѣ негѣ наоучнса константннѣ фнлософѣ. ѡтоу слѣжнвъ н напнсавь кннгы роускы ѣзыкѣ. н евренскоу грамотѣ тога же нзвыче ѣ самарнннѣ оу корсоунн. тѣже моужь роусн жнваше блговѣрно. постѣ н добродѣтелѣ въ чнстѣн вѣрѣ единѣ оуединнвса. н тѣ единѣ ѣ роускаго ѣзыка ѣвлнса прѣже хртїанѣ. н въдѣ ннкымъ же ѡкоудоу ѣ. тѣжѣ бы въ днн мнханїа црѣ. н (л. 28v) ѡрннѣ блговѣрнѣ. н потѣ посланъ бы константннѣ фнлософѣ. въ моравоу. мнханїѣ црѣмь. моравскомоу кнасоу прѣснвѣшѣ фнлософа. н тамо ше наоучн моравоу. н чехы н лахы. н прочаа ѣзыкы. н вѣроу оутверѣдн въ нн. прѣвовѣроуа. н кннгы напнсавь роускы ѣзыкѣ. н дѣрѣ наоучнвъ. н ѡтоудоу нде въ рнмѣ. н тоу разболѣса. н ѡвлечеся въ чрѣны рнзы. н нарекоша нма емоу кѣрнль. н в тои болѣзнн прѣставнса. н потѣм же многы лѣтоу мноувшн. прнше вѣнтѣ въ моравоу. н въ чехы н во лахы. н разроушнвъ вѣроу прѣвоуа. а роускаа грамотѣ ѡврѣже. а латннскѣа вѣрѣ н грамотѣ поставн. н прѣвон вѣры попы н епкпы нсѣче. а дроугыа рѣсточн. н разгнѣ. н нде въ роускоуа зѣмлю. хѣта н тѣ прнвестн въ вѣроу своѣ. н тамо оубїенъ бы:~

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ТЕКСТА СЪКРАЩЕНИЯ НА НАИМЕНОВАНИЯТА НА РЪКОПИСНИТЕ КОЛЕКЦИИ

Акс.	Акcesja (нови постыпления)
VJ	Краков, Ягелонска библиотека
VJ Berl. Slav	Краков, Ягелонска библиотека, Берлинска славянска сбирка
BMZP	Пшемисъл (Przemysl), Библиотека на Народния музей
BN	Варшава, Народна библиотека
BRP	Познан, Библиотека Рачински
BUW	Варшава, Университетска библиотека
BUWr	Вроцлав, Университетска библиотека
Czart.	Краков, Библиотека Чарториски

KUL	Люблин, Католически университет
MH	Санок, Исторически музей
MNK	Краков, Градски музей
MSD	Люблин, Митрополитска семинария
НБКМ	София, Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
ЦИАИ	София, Църковно-исторически и архивен институт при Българската патриаршия

CYRIL AND METHODIUS TRADITIONS IN CHURCH SLAVONIC MANUSCRIPTS IN POLAND

(Abstract)

Among over one thousand of Church Slavonic manuscripts which are preserved in Polish library and museum collections, codices from the 15th–17th century are dominant. They are related to the Orthodox Church tradition of the former Polish-Lithuanian state. The analysis of source material indicates a strong relation between the handwritten tradition of the former lands of the Republic of Poland with southern Slavdom and Mount Athos, primarily by the agency of Moldova, but in a certain degree also Wallachia. Texts devoted to the Holy Brothers – Constantine-Cyril and Methodius – reached the areas of Poland mainly through Ruthenian lands, subject to the former Kiev Metropolia. The cult of Sts. Cyril and Methodius is attested in several manuscripts. The description from Lublin MSD (Metropolitan Seminary) 538 is particularly noteworthy; it contains a copy of the “*Officium* in Honour of Constantine-Cyril.” Several other manuscripts – mainly chasoslovs (horologions) and typika – contain troparia and kontakia devoted to St. Cyril, whereas others feature only kontakia. Manuscripts in which St. Cyril is referred to without liturgical texts are relatively rare. Polish collections of manuscripts also feature three copies of short lives of Sts. Cyril and Methodius and one fragment of a long life of St. Constantine-Cyril (chapters 16– 18). The manuscript BN Akc. 2743 is particularly noteworthy, as it contains a lot of old South Slavic texts, like the interesting narration about Constantine-Cyril inserted in a copy of the Alphabet Prayer. It is also worth adding that liturgical Orthodox Church manuscripts (in particular prologues and menaia) constituted the main source of information about the Brothers for the Roman-rite Catholic/ Uniate/ Orthodox polemical literature from the period of the Union of Brest (16th–17th century).

Aleksander Naumow, Jan Stradomski
Uniwersytet Jagielloński – Krakow